

L'abolició del dret d'estrangeria eclesiàstica a Mallorca: actituds i usos lingüístics

A abolição do direito de estrangeiros eclesiásticos em Maiorca: atitudes e usos linguísticos

The abolition of the right of ecclesiastical foreigners in Mallorca: attitudes and linguistic uses

Rosa CALAFAT VILA¹

Resum: *La Nova Planta* (1707-1715) acaba amb l'estrangeria civil de la Corona Catalanoragonesa i, per extensió, al 1723, amb l'eclesiàstica, a Aragó, València i Barcelona; però no a Mallorca, que la conserva fins al 1808. Amb aportació documental inèdita, a partir de les declaracions que els regidors de l'ajuntament de Palma fan en el ple del 12 de gener de 1808, analitzam les raons que les autoritats locals addueixen per seguir amb l'estrangeria eclesiàstica, així com els arguments dels qui, per amor al nou Estat, s'hi posicionen en contra. L'abolició d'aquest dret se situa en el marc del que dicta la Reial Cèdula de 23 de juny de 1768. Alhora, fem un repàs del que significà per a l'extensió de l'espanyol a les diòcesis de Barcelona i Palma la presència de dos bisbes andalusos, Gavino de Valladares (Barcelona, 1775-1794) i Juan Díaz de la Guerra (Palma, 1772-1777), els mandats dels quals coincidiren parcialment.

Abstract: The *Decree of Nova Planta* (1707-1715) ends with civil alienation in the Catalan-Aragonese Crown and, by extension, in 1723, with ecclesiastic alienation in Aragon, València and Barcelona; but not in Mallorca, where it is preserved until 1808. Using unpublished documentary contributions based on the declarations of the councillors of the city of Palma in the plenary meeting

¹ Titular d'Universitat del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears. Membre fundador de l'*Institut d'Estudis Hispànic en la Modernitat* (Universitat de les Illes Balears) (<http://iehm.uib.cat>). Aquest article forma part de les línies d'investigació i de recerca de l'*Institut d'Estudis Hispànics de la Modernitat* (Universitat de les Illes Balears) i del *Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània* (2819) (Universitat Autònoma de Barcelona).

Antonio CORTIJO OCAÑA & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 5 (2017/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2017/ISSN 1676-5818

of January 12, 1808, we analyze the reasons argued by the local authorities to continue with ecclesiastical alienation, as well as the arguments of those who, out of love for the new state, stood against it. The abolition of such right is placed within the framework of what dictates the royal cedula of June 23, 1768. We also review the significance for the extension of Spanish language in the dioceses of Barcelona and Palma, of the presence of two Andalusian bishops whose mandates coincided partially; namely, Gavino de Valladares (Barcelona, 1775-1794) and Juan Díaz de la Guerra (Palma, 1772-1777).

Paraules clau: Carles III — Abolició de l'estrangeria civil — Abolició de l'estrangeria eclesiàstica — Mallorca — Regidors de Palma.

Keywords: Charles III — Abolition with civil alienation — Abolition with ecclesiastic alienation — Majorca — Councillors of Palma.

ENVIADO: 03/04/2017

ACEPTADO: 12/05/2017

I. Introducció

Felip V, amb la implantació dels Decrets de Nova Planta (1707-1715), aboleix l'estrangeria civil a la Corona Catalanoaragonesa. L'entrada de funcionaris borbònics, el canvi en l'administració², l'assimilació progressiva, i a desgrat, a la corona castellana, foren les conseqüències més directes de la victòria borbònica. Amb aquestes paraules ho descriu el cronista Miquel dels Sants Oliver: “Quedaron aquí tropas españolas con carácter permanente y vinieron empleados castellanos [...]. De entonces data la influencia que podemos llamar ‘forasterismo’”³. Algunes veus de la historiografia hispana han expressat els

² Les audiències borbòniques a la Corona d'Aragó modifiquen l'estructura que aquestes tenien durant l'Antic Règim. Els càrrecs són canviats a semblança dels de Castella. Cf. MOLAS RIBALTA, Pedro. “Las Audiencias Borbónicas en la Corona de Aragón”. *In: Historia Social de la Administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. Barcelona: CSIC, 1980, p. 124.

³ Cf. SANTS (dels) OLIVER, Miquel. *Mallorca durante la primera revolución*. (Primera edició, 1901); Palma: Lluís Ripoll, Editor, 1982, p. 16. Pel que fa al mot ‘foraster’ i els seus derivats, el Diccionari català-valència-balear d'Alcover-Moll, a la seva tercera accepció, el reserva com a sinònim de ‘castellà’: “Castellà de nació o de llenguatge (Mall.); cast. *castellano*.”

efectes en la població catalana d'aquest canvi de govern: “Esta medida fue mal recibida por las autoridades locales, incluso por los partidarios de la nueva dinastía, pero todas las protestas fueron reprimidas por la fuerza y con severas condenas”⁴. El relat històric català ha marcat el període ressenyat com l'inici de la política lingüicida⁵. La necessitat que l'Estat té d'acabar amb el funcionament secular de la Corona Catalanoaragonesa l'obliga a reprimir, esporgar i castigar els seus representants civils i eclesiàstics. En paraules del cronista: “Se hicieron levas durísimas, hasta tal punto de que los campesinos se abstendían de venir a Palma a vender sus frutos, temeroso de caer en manos de las patrullas. Interrumpían la quietud de los años alguna que otra fechoría de la soldadesca contra el paisanaje”⁶.

Quan, el 1808, la Sociedad Econòmica d'Amics del País de Mallorca, amb el suport funcional borbònic present a l'illa, es proposa acabar amb l'estrangeria eclesiàstica, el síndic de la part forana, Antoni Pons, es posiciona a favor del manteniment d'aquest dret, apel·lant a la memòria del que significà aquesta abolicció per a la resta de territoris de la Corona Catalanoaragonesa: “El rayo de la indignación y el castigo hirió a Aragón, Valencia y Cataluña con gran dolor y sentimiento de aquellas provincias, por nuestra dicha no sufrió la desgracia esta isla”⁷. I si els càrrecs civils, a partir de la Nova Planta, són substituïts, els eclesiàstics, també. Els bisbes catalans són expulsats, desterrats de la seva diòcesi i rellevats pels de Castella. El bisbe Diego de Astorga (1716-1720) és el primer de la llarga llista de prelats castellans que ocupen la diòcesi barcelonina⁸.

La dinastia dels Borbons, afanyosa per la uniformització, pretén, a través d'una intensa activitat legisladora, aconseguir el que el comte d'Aranda, el primer signant de la Reial Cèdula de 23 de juny de 1768, anomenà el *cuervo*

[...]. Parlar foraster (o en foraster): parlar en castellà. I en la quarta accepció, com a sinònim de 'groller': “Grosser d'enteniment o de comportament (Mall.). ‘No sies tan foraster!’”.

⁴ Cf. CÁRCEL ORTÍ, Vicente. *Breve historia de la Iglesia en España*. Barcelona: Planeta, 2003, p. 237.

⁵ Cf. FERRANDO FRANCÉS, Antoni; NICOLÁS AMORÓS, Miquel. *Història de la llengua catalana*. Barcelona: Editorial UOC, 2011, pp. 281.

⁶ Cf. SANT'S (dels) OLIVER, Miquel. *Mallorca durante la primera revolución, op. cit.* p. 16.

⁷ Arxiu Municipal de Palma (a partir d'ara, AMP). Llibre d'actes, 12 de gener de 1808. Declaracions del síndic de la part forana, Antoni Pons.

⁸ Cf. BONET I BALTA, Joan. *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, pp. 34-42.

*unido de Nación*⁹. De fet, els partidaris de l'abolició de l'estrangeria eclesiàstica de Mallorca ho seran en virtut de l'expressada unió: puedan venir españoles del continente a pretender en Mallorca, pues entre ellos alguno ha de haber que por su capacidad pueda ilustrarnos¹⁰. Les lleis que promulga la corona castellana serviran per imposar un mateix ordre i una mateixa llengua. La primera passa per aconseguir-ho és la implantació d'un cos de funcionaris capaç d'instaurar dins la Corona Catalanoaragonesa l'idioma de la monarquia. L'acord de 10 de maig de 1730 del Consejo de Castilla estableix que “siempre sea mayor el número de castellanos en cada sala que el de naturales, y los fiscales siempre castellanos”¹¹.

El segle XVIII o de les Llums¹² representa per al català el bandejament de l'esfera governamental, la pèrdua de prestigi social i la supervivència sols en àmbits als quals el nou poder monàrquic no podia arribar, encara. S'ha dit que fou un segle llarg que durà fins a les portes de la Renaixença¹³. I és que per al govern estatal la imposició de l'espanyol suposarà la garantia de l'existència de la nació mateixa¹⁴; la qual ha de penetrar en la mentalitat del poble a través de l'educació. Per als homes de l'època, la llibertat és filla de la igualtat, la qual

⁹ Cf. LÜDTKE, Jens (1989): “Acerca del carácter imperial de la política lingüística de Carlos III”. In: *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques: Miscelánea de homenaje para Germán Colón*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1989, p. 272.

¹⁰ AMP. Llibre d'actes, 12 de gener de 1808. Raons exposades pel regidor Jeroni Alemany a favor de la supressió del dret d'estrangeria eclesiàstica.

¹¹ Cf. CALAFAT VILA, Rosa. *Sabotatge a la llengua catalana*. Palma: Lleonard Muntaner, 1999, p. 16.

¹² El progrés i la llibertat restaran lligades a l'expansió de les Llums i de la raó. Cf. ENGUITA, Mariano. “Sociedad y educación en el legado de la Ilustración: Crédito y débito”. In: *Educación e Ilustración. Dos siglos de reformas en la enseñanza*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1988, pp. 139-140.

¹³ RAFANELL VALL-LLOSERA, August. *La llengua silenciada*. Barcelona: Empúries, 1999, p. 91.

¹⁴ L'Estat francès i l'espanyol esmerçaran esforços per *l'anéantissement des patois*. Cert és que a França la mà nacional de la llengua aconsegueix esclafar pràcticament els altres idiomes d'una manera més efectiva que no a l'altra banda dels Pirineus. Cf. RAFANELL VALL-LLOSERA, August. *La llengua silenciada, op. cit.*, p. 91. Pel que fa a les conseqüències en el segle posterior d'aquesta política lingüística, vegeu: MONTOYA ABAT, Brauli. “Aproximació a la cronologia de la introducció del francès com a llengua vernacle a la Catalunya del Nord (segles XIX-XX)”. In: *Llengua, Societat i Comunicació*, núm. 12, (2014), pp. 34-42.

s'aconsegueix a través de la formació que procura als seus súbdits l'Estat¹⁵. La llengua de l'escola i del poder es convertirà en idioma de progrés i d'innovació. L'intendent de Mallorca, Miguel Bañuelos, el 9 de maig de 1777, per tal d'eradicar “el sensible barbarismo” de l'illa, proposa fer venir mestres de Castella que, emulant la tasca dels funcionaris, expandeixin la nova llengua i procurin más inclinación a estos naturales a los que pasamos el mar para dirigirlos y tratarlos”¹⁶.

Cal dir que els decrets de Nova Planta no s'hi estenen gaire, en matèria lingüística¹⁷. Tanmateix, no serà fins a la Reial Cèdula de 23 de juny de 1768 quan es donarà carta legal d'estandardització a l'espanyol, amb l'obligació d'“extender el idioma general de la nación para su mayor armonía y enlace recíproco”. L'àmbit de l'escola en quedarà afectat de ple¹⁸. Al capítol setè de l'esmentada disposició, es mana “que la enseñanza de primeras letras, latinidad y retórica se haga en lengua castellana generalmente donde quiere que no se practique”, i es recomana que en l'eclésiàstic també se'n procuri l'extensió. I si l'administració, ja amb la Nova Planta, i l'escola, amb la Reial Cèdula del 1768, foren àmbits subordinats a fer extensiu l'idioma espanyol, l'església Catalanoaragonesa es veu dividida.

¹⁵ Cf. PUELLES BENÍTEZ, Manuel. *Educación e ideología en la España contemporánea*. Barcelona: Tecnos, 2002, pp. 55-56.

¹⁶ Cf. SUREDA GARCIA, Bernat. *Els Il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Govern Balear, 1989, pp. 89-90.

¹⁷ El capítol V de la Nova Planta de Catalunya estableix que “*las causas en la Real Audiencia, se substanciarán en lengua Castellana*” (*Nueva Planta*, 1716), sense fer esment a altres àmbits d'ús. El de Mallorca, res en diu. Hem d'esperar que els representants mallorquins elevin setze dubtes, dos dels quals, el primer i el darrer, referits a l'idioma, per saber “*que las sentencias, decretos y provisiones se escriban en castellano, expresando motivos, y no en latín, como se hacía anteriormente*”. Aquesta fou la resposta que donà el monarca l'11 de desembre de 1717. Es veu que el silenci en aquest tema de la Nova Planta de Mallorca i el fet que hi disposàs que “*en el modo de proceder se observarán las pragmáticas y usos antiguos*”, feren pensar els illencs que els nous funcionaris reials vinguts de fora, que s'expressaven en castellà i hi despatxaven, s'extralimitaven en les seves atribucions. Cf. MELIÀ, Josep. *Informe sobre la lengua catalana*. Madrid: Editorial Magisterio Espanyol, 1976, pp. 271-272. A les pàgines citades, Melià dóna compte de la preocupació dels jurats de la ciutat pel fet que en les causes processals el poble no entendria l'idioma imposat. El monarca, contestant aquest dubte, que és el darrer dels setze exposats, preveu s'hi usi el mallorquí.

¹⁸ L'ajuntament de Palma, el 25 d'octubre de 1782, convoca una plaça de mestre per a infeliços, pobres i orfes, el requisit de la qual serà saber castellà, tal com preceptua la norma reial. Cf. AMP. Llibre d'actes, 25 d'octubre de 1782.

El 1723, Felip V, des de Valsain, invocant l'abolició de l'estrangeria civil, aplica l'estrangeria eclesiàstica a Aragó, València i Catalunya, per tal que “puedan obtener los aragoneses, valencianos, catalanes y castellanos, dignidades, prebendas y beneficios eclesiásticos en cualquiera de dichos distritos y dominios míos, sin necesitar de dispensación o concesión de naturaleza”¹⁹.

Ara bé, Mallorca en queda exempta: en cuanto al Reino de Mallorca tenían a su favor privilegio para no poderse admitir allí naturales de otros países (aunque sean los de la Corona de Aragón), al goce de piezas eclesiásticas”²⁰. Tres butlles papals li fan conservar el privilegi de l'estrangeria fins al segle XIX. El síndic de la part forana, Antoni Pons, a l'informe de 12 de gener de 1808, es refereix a aquestes butlles en termes de benefici i protecció, alhora que lamenta l'assimilació civil amb Castella per a Mallorca:

A principios del pasado año, gozaba esta isla de la gracia de la extranjería por privilegios reales y pontificios. La tenían también las provincias continentales de la Corona de Aragón por sus fueros y privilegios reales, y por decreto de 29 de junio de 1707 abolió S.M. los privilegios y fueros de Aragón y Valencia en punto de extranjería. Posteriormente, derogó los de Cataluña en 9 de octubre de 1715, y los de Mallorca, en 28 de noviembre del mismo año 1715. Cualquiera que esté instruido en los sucesos militares, políticos de aquellos años, y tenga noticia de la guerra de sucesión y haya visto los citados decretos y particularmente el de 7 de julio de 1723, que recopilado en el auto 30, libro 3º, título 2º de los autos acordados, conocerá fácilmente que la citada derogación de los privilegios de extranjería fue un castigo de la resistencia de todas las provincias de la Corona de Aragón y premio para los fidelísimos, así dice, vasallos de Castilla. Y hubiera comprendido este castigo y desgracia a la isla de Mallorca, si su Real Audiencia no hubiera representado oportunamente la duda 2 del auto 22 de dicho título; preguntando si la abolición de la extranjería debía comprender únicamente los oficios seculares o si debía extenderse también a los eclesiásticos, prebendas y beneficios, haciendo presente las concordias y bulas pontificas. Y S.M. se sirvió resolver que solo comprendía la abolición los empleos y oficios seculares; y para dar la justa inteligencia a los eclesiásticos, la Audiencia remitiese al Consejo las concordias y bulas que citaba. [...] Y mediante que por lo que toca a los naturales de Mallorca tenían a su favor privilegios y cédulas de sus credeciores y tres bulas pontificas de Juan XXII, Eugenio IV y San Pío V con cláusulas irritantes. Y resultar por esta razón no

¹⁹ Cf. ÁLVAREZ-VALDÉS, Manuel. *La extranjería en la historia del derecho español*. Universidad de Oviedo, 1992, p. 401.

²⁰ *Ibidem*.

Antonio CORTIJO OCAÑA & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 5 (2017/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2017/ISSN 1676-5818

ser compatible su transgresión ni otro el concepto de lo resuelto en la Nueva Planta de 1715, que subsistiese el privilegio de extranjería en las piezas eclesiásticas y solo la abolición en los empleos seculares²¹.

II. Els bisbes, actituds i usos lingüístics

Cert és que, a partir de la Reial Cèdula de 1768, els bisbes de les diòcesis de la Corona Catalanoaragonesa intensifiquen l'homogeneïtzació cultural i, per tant, lingüística. De la difusió del castellà també a la trona, del fet que el poble s'avesi a sentir-lo, en dependrà l'extensió i naturalització. L'intendent Bañuelos, a l'informe citat, dirà del clergat mallorquí: “se oye uno u otro orador en los púlpitos que poseen nuestro idioma pero por lo general debían de escucharlos a los que venimos del continente porque a cada palabra se rozan con el suyo y pierden el fruto de doctrina y de elocuencia”²².

Es tractava de modificar aquesta realitat a partir de l'educació, el significat de la qual ultrapassa l'ús estricte del coneixement per arribar a assolir valors morals col·lectius i individuals que la predicació haurà de difondre. Tant la trona²³ com l'aula seran àmbits d'homogeneïtzació lingüística i de difusió governamental. La Reial Cèdula de 23 de juny de 1768, al capítol vuitè, encarrega a l'estament eclesiàstic i mana al civil tenir cura de l'extensió de la llei i de la llengua castellanès:

...hagan guardar y observar, en todo y por todo, las declaraciones que van hechas en esta mi real cédula, por ser indispensablemente precisas para uniformar el gobierno y administración de la justicia en todos mis reinos en los negocios forenses; teniendo relación las escuelas menores en la lengua castellana con la facilidad de que los subalternos se instruyan en ella para ejercitarla en los tribunales.

²¹ AMP. Llibre d'actes, 12 de gener de 1808. Declaracions del síndic de la part forana, Antoni Pons.

²² Cf. SUREDA GARCIA, Bernat. *Els Il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius*, op. cit., p. 90.

²³ Cf. FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, Carmen; ROSADO MARTÍN, Delia; MARÍN BARRIGUETE, Fermín. “La Sociedad del siglo XVIII a través del sermonario. Aproximación a su estudio”. In: *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, núm. 4, (1983), pp. 36-38. Aquests autors estudien els canvis que la reforma borbònica vol introduir en la sintaxi del sermó per tal que s'hi reflecteixi l'esperit de l'absolutisme il·lustrat.

Els efectes de la norma sobre els bisbes catalans serà evident. El valencià Josep Climent, bisbe de Barcelona entre el 1766 i el 1775, modifica, arran de la Reial Cèdula, la seva posició envers la llengua catalana i el seu ús. El 1770, amb motiu del Pla d'Estudi del Seminari de la seva diòcesi, Climent exposa la necessitat de formar els nous clergues en la llengua del govern, perquè és l'idioma en què es tractaran les matèries d'Estat i d'Església i perquè és hegemònica en l'educació²⁴.

A Mallorca, en promulgar-se la Reial Cèdula, hi ha el bisbe Francisco Garrido de la Vega, el qual tres mesos després del 23 de juny de 1768 manà que els llibres parroquials i de govern eclesiàstic s'escrivissin en llengua castellana: “al recibo de la Real Pragmática avisé de su pronta ejecución”²⁵, feia saber el prelat en carta al Capítol.

Els bisbes de Carles III, els prelatos regalistes, es disposaren a revisar les estructures eclesiàstiques i les actituds religioses, tot obeint el dictat del Despotisme Il·lustrat: “el poder i la jurisdicció dels bisbes són el suport d'una església jeràrquica més nacional, més independent de Roma i més sotmesa al monarca; i quasi totalment regalista”²⁶. De fet, la Reial Cèdula de 10 de juny de 1768 obliga que els acords sinodals siguin tramesos al Consejo de Castilla abans de ser publicats²⁷.

En aquest període, i a partir de la Nova Planta, les diòcesis catalanes queden ocupades majoritàriament per castellans²⁸, la funció dels quals serà la consolidació de les estructures estatals. Estat i Església treballen per enfortir el monarca i la unió nacional. Les autoritats civils publiquen pregons anunciant

²⁴ Cf. BONET I BALTAÀ, Joan. *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença, op. cit.*, pp. 86-88.

²⁵ Arxiu Diocesà de Mallorca (a partir d'ara, ADM). *Resoluciones capitulares 1766-1768*, 3 de setembre de 1768. Carta del bisbe Garrido de la Vega al capítol.

²⁶ Cf. EGIDO, Teófanos. “El regalismo y las relaciones Iglesia-Estado en el siglo XVIII”. In: CÁRCEL ORTÍ, Vicente (dir.). *Breve historia de la Iglesia en España IV. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*. Madrid: Biblioteca de autores cristianos de la Editorial Católica, 1979, pp. 246-247.

²⁷ *Ibidem*, pp. 196-208.

²⁸ Cf. AGUSTÍ i FARRENY, Alfred. *Llengua i Església a la Lleida del XVI al XVIII*. Lleida: Edicions de la universitat de Lleida, 1995, p. 106. L'autor afirma que “al segle XVIII els bisbes de Lleida i de la Seu d'Urgell eren tots de fora del Principat, mentre que a Girona i a Vic ho eren la meitat”.

els jubileus o recordant l'obligació de rebre els sagraments i els prelats fan edictes de política governamental: “Estándonos encargado por el Consejo promover por todos los medios que dependen de nuestro arbitrio y facultades quitar la ociosidad, promover el trabajo e industria”²⁹, escriu el bisbe Díaz de la Guerra el 1775 des de Mallorca.

Ens interessa fer constar com el regalisme, que augmentà amb els ministres Campomanes i Floridablanca, afecta l'ús del català a l'àmbit eclesiàstic i com les actituds dels bisbes influeixen en la recessió de la llengua i cultura catalanes per tal d'entendre com la conservació tot un segle de l'estrangeria eclesiàstica a Mallorca era més aviat una anomalia que s'havia de corregir. El mateix bisbe Climent, que abans de 1768 havia tingut una actitud de defensa explícita del català, tot seguint l'esperit del Concili Provincial de la Tarraconense³⁰ del anys vint del segle que ens ocupa, hagué de procurar l'extensió i coneixement de l'idioma imposat: “Climent reconeix explícitament de manera rotunda que no sap com dur a terme el pas sobtat per reial cèdula, a la predicació en castellà. Un pas al qual estava obligat a cedir pel fet de ser una de les màximes autoritats religioses”³¹.

Els capellans, com els mestres, han de ser eines de difusió de l'idioma universal. El sermó serà una ocasió per fer possible l'homogeneïtzació lingüística i la difusió de la nova pedagogia creada pels pensadors del Despotisme il·lustrat. El bisbe Climent³², amb la intenció de contribuir-hi, intervé directament en la traducció del llatí a l'espanyol de la *Retórica Eclesiástica* de Fra Lluís de Granada³³, per tal de controlar la suficiència “de aquellos a

²⁹ Cf. XAMENA, Pere; RIERA, Francesc. *Història de l'església a Mallorca*. Palma: Editorial Moll, 1986, p. 258.

³⁰ Cf. BONET, Joan. *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, op. cit., pp. 69-89.

³¹ Cf. CAMPABADAL I BERTRAN, Mireia. “El bisbe Climent i la cultura catalana setcentista”. In: *Pedralbes*, núm. 26, (2006), p. 108. L'actitud de Climent davant l'obligació de donar compliment a la Reial Cèdula de 1768 ha aixecat tota casta d'interpretacions. L'autora ressenyada, a diferència de Bonet i altres, emmarca el prelat de Barcelona dins el context de retre comptes a la imposició legal d'aleshores.

³² Pel que fa a la posició ideològica de Climent dins el cercle de bisbes de Carles III, vegeu MESTRE SANCHIS, Antonio. “Religión y cultura en el siglo XVIII español”. In: *Breve historia de la Iglesia en España IV. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*. op. cit., pp. 618-624.

³³ Ens referim a *Los seis libros de la Retórica Eclesiástica escritos en latín por el V.P. Fr. Lluís de Granada, vestidos y dados a la luz de orden a costa del ilustrísimo Sr. Obispo de Barcelona para instrucción de sus feligreses con destino del producto al socorro de su Seminario Episcopal*. Barcelona,

quienes concedo la facultad y licencia de predicar”³⁴, fent referència als seminaristes. La reforma en l’ensenyament que marca Carles III concep el seminarista com qualsevol altre estudiant universitari³⁵. És així com els seminaris i llur reforma passen a ser prioritat de l’Estat i de l’Església. El 1768, el bisbes reben la Reial Cèdula sobre *Erección de seminarios conciliares*, en què se’ls obliga a retre comptes de tot a l’Estat i de convertir aquests centres en aules il·lustrades³⁶ i, per tant, en espais per fer-hi complir la Reial Cèdula de 23 de juny de 1768.

Si hem de parlar de dos bisbes amb afany castellanitzador, que coincidiren parcialment en els seus mandats a Barcelona i Palma, hem de fer esment als andalusos Gavino de Valladares³⁷ (1775-1794) i Juan Díaz de la Guerra (1772-1777). Ambdós cregueren que la doctrina, com a matèria d’ensenyament i com a element de predicació, s’havia de fer en castellà, independentment de la poca entesa que aquest idioma tenia entre el poble; i es marcaren com a prioritari controlar la formació dels seus seminaristes, seguint les pautes d’unificació governamental.

El catecisme, com a llibre docent i de predicació, es converteix en una eina per inculcar els valors de la nova societat sota el relat d’una nació que es percep

1770. Segons fa constar BONET, Joan. *L’Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, op. cit., p. 412, “precedeix aquesta obra una pastoral del bisbe Climent”. La recuperació de l’obra de Granada per part del moviment reformista valencià amb Maians al capdavant pretén tornar a l’oratoría depurada dels clàssics del segle XVI, cf. MESTRE SANCHIS, Antonio. “Religión y cultura en el siglo XVIII español”. In: *Breve historia de la Iglesia en España IV. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*. op. cit., p. 631.

³⁴ Citat a BONET I BALTA, Joan. *L’Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, op. cit., p. 413.

³⁵ Els ministres Campomanes y Floridablanca s’afanyen a modernitzar i unificar les universitats espanyoles: “la uniformización de la enseñanza en todas las universidades de estos reinos es uno de los más principales objetos que ha tenido el Consejo en los nuevos planes de estudios”, cf. AGUILAR PIÑAL, Francisco. “La política docente”. In: *El Estado y la cultura (1759-1808)*. Volum I. (coord. Miquel Batllori), Barcelona: Espasa Calpe. 1987, p. 475.

³⁶ Cf. MARTÍN HERNÁNDEZ, Francisco. “La formación del clero en los siglos XVII y XVIII”. In: *Historia de la Iglesia en España*, op. cit. p. 557.

³⁷ Pel que fa a l’afany d’extensió del castellà a la diòcesi barcelonina d’aquest bisbe, vegeu, BONET I BALTA, Joan. *L’Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença* pp. 93-96.

general. La reial provisió d'11 de juliol de 1771 renova la prohibició de 1743³⁸ de fer ús de llibres “frívols”, i mana, al capítol desè, que la instrucció de la doctrina es faci a les escoles amb el *Compendio histórico de la religión* de Pintón, el *Catecismo Histórico* de Fleury, “además del pequeño y fundamental catecismo que señale el ordinario de la Diócesis”.

Així mateix, i en matèria de formació civil, l'aprenent s'ha d'instruir en algun compendi de la història de la nació que dictin els corregidors, funcionaris encarregats dels afers docents i adscrits als ajuntaments locals. La tria de les lectures ha de servir “para que se consiga el fin propuesto, a lo que contribuye mucho la elección de libros en que los niños empiezan a leer”. Entrat el segle XIX, el 2 de juliol de 1806, el bisbe Nadal de Mallorca, amb la intenció de posar un capellà permanent a la localitat de Sant Llorenç del Cardassar, passa una enquesta als feligresos en què, al punt quart i al punt cinquè, s'hi pot constatar aquesta transversalitat d'àmbits de la doctrina:

Supuesto que esta Iglesia ha estado servida por un vicario, [...] ¿Les ha enseñado y explicado en dichos días por la tarde la doctrina cristiana? [...] ¿Hay en este pueblo maestro de escuela que enseñe a lo menos a leer, escribir y contar y la doctrina cristiana?³⁹.

Tot i les disposicions reials per homogeneïtzar el llibre docent i la instrucció eclesiàstica⁴⁰, el fet que la reial provisió d'11 de juliol preveïés l'ús del catecisme de la Diòcesi deixa una esclatxa a la consuetud. El mateix bisbe Bernat Nadal, que ho fou de Mallorca entre 1794 i 1818, “mana imprimir l'obra de més incidència dins la història més recent de la catequesi a Mallorca, amb el títol de *Catecisme de la Doctrina Cristiana*, que, durant més d'un segle i mig ha passat per les mans dels mallorquins⁴¹”.

³⁸ En relació a la política docent de Carles III, en general, i al catecisme, en particular, vegeu AGUILAR PIÑAL, Francisco. “La política docente”. In: *El Estado y la cultura (1759-1808)*, *op. cit.*, p. 444.

³⁹ ADM. Expedient III/162/26, 2 de juliol de 1806.

⁴⁰ Es parla de buit editorial a Mallorca dels catecismes populars al darrer quart del segle XVIII, com a conseqüència de la reial cèdula de 1768. Cf. AMENGUAL BATLE, Josep. *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1991, p. 146.

⁴¹ *Ibidem*, p. 149.

A Mallorca, el bisbe regalista Juan Díaz de la Guerra, durant el seu mandat, s'enemista amb el capítol eclesiàstic i amb el poble pel seu afany castellanitzador. Amb un sentit de reforma integral de l'Església, i per a l'Estat, es proposa acabar amb el culte⁴² a Ramon Llull, propi de Mallorca, dels seus erudits i universitaris. Juan Díaz de la Guerra arriba a perseguir-ne qualsevol manifestació⁴³.

El bisbe seguia fidel les doctrines tomistes i antil·lulistes del rei Carles III. Aquest monarca, el 1770, a propòsit d'una carta que el rector de la Universitat Lul·liana de Mallorca, concebuda com a centre lul·lístic, li tramet per agrair-li la cessió del col·legi de Montis-ion, de l'extinta Companyia de Jesús, pren consciència del rètol de la institució i immediatament en mana el canvi de nom a Universitat Literària, fent honor a la uniformització d'aquests centres docents en aquella època⁴⁴.

Paral·lelament, i en el cas de Mallorca, fou el bisbe Díaz de la Guerra el que es proposà de reformar el seminari illenc, fet que li serveix de pretext per clausurar el col·legi de la Sapiència, dedicat a l'estudi del lul·lisme. Així, el 28 de novembre de 1774, el ple de l'ajuntament dóna compte de l'informe del fiscal de l'Audiència de Mallorca i de les directrius del Consejo, en què ratifiquen la decisió del prelat foraster:

Y la Cámara, en vista de todo y de lo expuesto por el señor Fiscal hizo consulta en 24 de julio del mismo año, y conformándose en todo con ella S.M. se sirvió en real cédula de 26 de octubre de dicho año prestar su consentimiento para que el reverendo obispo de Mallorca, en uso de sus facultades ordinarias, procediese a decretar i ejecutar la unión del referido beneficio de la Candela al

⁴² Sota el pretext de l'excés de manifestacions externes de la religiositat, que els il·lustrats catòlics espanyols, seguint els erasmistes del segle XVI, intentaven apaivagar, el bisbe Díaz de la Guerra voldrà acabar amb el culte al Beat. Pel que fa la política d'acabar amb les exterioritats religioses a l'Europa del Set-cents, cf. MESTRE SANCHIS, Antonio. "Religión y cultura en el siglo XVIII español". In: *Breve historia de la Iglesia en España IV. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII. op. cit.*, p. 604-606.

⁴³ Cf. CALAFAT VILA, Rosa. "Lenguaje común y simbología en el siglo XVIII: Mallorca en el episcopado de Juan Díaz de la Guerra (1772-1777)". In: *Estudios Románicos*, núm. 24, (2015), pp. 101-113.

⁴⁴ Pel que fa al canvi de nom de la universitat de Mallorca, vegeu GARCÍA PÉREZ, Francisco José; RAMIS BARCELÓ, Rafael. "Un conflicto universitario y los orígenes de la represión antiluliana del obispo Juan Díaz de la Guerra en el seminario de Mallorca". In: *Studia historica. Historia moderna*, núm. 37 (2015), pp. 328-329.

Seminario conciliar y la del colegio de la Sapiencia al expresado seminario, con sus rentas, derechos y obligaciones, de formar las constituciones que entendiese más arregladas y oportunas para el mejor gobierno del seminario en lo sucesivo⁴⁵.

Pel que fa a l'obligació que té el bisbe de fer complir la Reial Cèdula de 1768 en referència a l'extensió de la llengua castellana, com a universal en tot el territori català, el porta a obviar, prescindir i negar la realitat lingüística illenca. El bisbe castiga, el maig de 1773, el prevere Joan Vives per haver predicat les dominiques de la quaresma en català: “por el hecho de haber explicado la doctrina cristiana en idioma y lengua mallorquina el domingo 9 del corriente en el ofertorio de la misa conventual”⁴⁶. Segons Díaz de la Guerra, a Mallorca, concretament a Palma, no existia la tradició de fer sermons en català els dies assenyalats: “en la Quaresma para el cumplimiento del precepto anual se ha hecho siempre en castellano”. El prelat, amb el seu propòsit unificador, es nega a admetre que l'espanyol sigui un idioma forà per als illencs⁴⁷, alhora que treballa fermament per aconseguir fer de la seva afirmació una realitat⁴⁸.

El capítol eclesiàstic s'oposa al bisbe en termes de consuetud i d'eficiència en la prèdica, atesa la poca comprensió de l'idioma per part dels fidels:

El cabildo ha contemplado inocente al Dr. Vives por lo mismo que ha expresado no tener orden de VSI para ejecutarlo en otro idioma y lengua, y haber seguido la costumbre hasta aquí inconcusamente observada de explicar el catecismo en lengua del país. Y sobre este supuesto espera que VSI lo considerará así, y le concederá el pronto alivio que sea del agrado de VSI, solicitando órdenes para acreditar su reconocimiento⁴⁹.

L'òrgan capitular, davant la fermesa del bisbe, recorre al Consejo amb carta de 26 de maig de 1773, tot entenent que la Reial Cèdula de 1768 i l'extensió del castellà no inclou ni el catecisme ni els sermons, atesos els valors doctrinals de tots dos, i, per tant, el seu servei d'arribar a totes les ànimes: “A V. M.

⁴⁵ AMP. Llibre d'actes, 28 de novembre de 1774.

⁴⁶ ACM. Resolucions capitulars (1772-1774), maig de 1773. Carta que els canonges Joan Despuig i Miquel Seguí adrecen al bisbe de Mallorca, Juan Díaz de la Guerra.

⁴⁷ ACM. Resolucions capitulars (1772-1774), 11 de maig de 1773.

⁴⁸ Quant a les disposicions castellanitzadores sobre el catecisme com a instrument pastoral, adoptades per Juan Díaz de la Guerra, vegeu AMENGUAL BATLE, Josep. *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política*, op. cit., pp. 141-149.

⁴⁹ *Ibidem*.

humildemente suplica se digne mandar prevenir al Rdo. Obispo que la citada Real Cédula de 23 de junio de 1768 no comprende la explicación del catecismo, ni debe extenderse a los sermones”⁵⁰. En aquesta missiva, el capítol del regne de Mallorca exposa “que su reverendo obispo, deseoso de extender el idioma castellano con motivo de las órdenes de V.M. cuidó desde su ingreso de insinuar a los predicadores de la capital que le usasen en los sermones”⁵¹.

La servitud de Díaz de la Guerra al projecte borbònic fou ben manifesta, fins al punt d'ignorar el context que l'envoltava. Així ho posen de manifest els membres del capítol: “En efecto, el poco fruto de los sermones de las parroquias y conventos en lengua castellana debía ser el más poderoso motivo de no empeñarse el Rdo. Obispo en proseguir lo comenzado”⁵². El prelat andalús s'aferra al fet que tant capellans com mestres han de procurar fer extensiu l'idioma de la nació a través de l'ensenyament; i la doctrina i el catecisme són matèria docent, segons disposicions reials. Ell mateix rep la petició del dominic fra Joan Màrtir Roig de Manacor perquè la mestra de nines, “*la Sra. Rosa*”, tingui un sou per ensenyar el catecisme en castellà i pel fet de ser antilul·lista⁵³.

La resposta que, el 19 de març de 1774, el Consejo, de la mà de Pedro Escolano de Arrieta, tramet al capítol mallorquí per tal de concloure l'afer de la predicació deixa constància de les directrius reials que sabia seguir el prelat:

Con fecha de 1 de junio de 1773. Hizo una representación al Consejo el Rdo. Obispo de esa ciudad en que, dando cuenta del edicto publicado y providencias que había tomado desde su ingreso en esta Diócesis para que en consecuencia de lo dispuesto en el capítulo 7 de la real cédula, expedida en 23 de junio de 68, se educase a los niños de ambos sexos en castellano por sus respectivos curas y maestros a fin de que de esta forma se fuese extendiendo este idioma en ese reino. [...]. Ha mandado el Consejo se escriba carta acordada al citado Rdo. Obispo, como lo hago con esta fecha, manifestándole que queda enterado de la providencia que ha dado para que se consiga el fin explicado de la referida real cédula de 23 de junio de 1768 y su capítulo 7, y que espera que prosiga dando

⁵⁰ ACM. Resoluciones capitulares (1772-1774), 26 de maig de 1773. Carta del capítol al rei Carles III.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ CALAFAT VILA, Rosa. “Lenguaje común y simbología en el siglo XVIII: Mallorca en el episcopado de Juan Díaz de la Guerra (1772-1777)”, *op. cit.*, p. 104.

las que estime más oportunas con la prudencia, celo, discreción y pulso que son necesarias para que tenga cumplido efecto las reales intenciones, pero teniendo siempre presente que a sus feligreses que no entienden el idioma castellano se les predique en el suyo natural los sermones, exortaciones e instrucciones en los dogmas que necesitan⁵⁴.

Pel seu cuiner Jaume Moner, sabem que el bisbe era assidu de la Cort, amic de Floridablanca, de Moñino i del confessor del rei: “Pienso que él quiere componer los mallorquines, y los compondrá⁵⁵”, escriu el servent en referència a les intencions del prelat amb el poble illenc. Moner respon al prototip d'autòcton amb oportunitat d'universalitzar-se, a través de servir els enviats del rei. Els defensors de l'abolició de l'estrangeria eclesiàstica de Mallorca apuntaran, entre els beneficis, la possibilitat que donaria aquesta supressió de dret als illencs, per tal com podrien ser servents de bisbe o càrrec eclesiàstic de renom:

Que en cambio de esta consideración el mismo Sr. Obispo regrese a otra villa del continente, pues la nuestra es regularmente de primer ascenso, se llevaría la servidumbre mallorquina y dado caso que hubiese tenido en esta isla la máxima de acomodarla, esta haría que en su nuevo destino obrase del mismo modo con lo que quedaba ido el expresado agravio. Y con tal notable diferencia que no es menester olvidar que siendo la otra villa ascenso para su Ilma. sería igualmente más rica, sus prebendas más pingües y su número mayor⁵⁶

III. L'abolició de l'estrangeria eclesiàstica a Mallorca: raons i contra arguments

El 1760, Carles III convoca les primeres corts a Madrid amb l'assistència de vuit diputats de la Corona d'Aragó, els quals, amb una mateixa veu, presenten el Memorial⁵⁷, un document que denuncia, no tant el fet de la presència

⁵⁴ ACM. Resoluciones capitulares (1772-1774), 19 de març de 1774. Resolució del Consejo signada per Pedro Escolano de Arrieta, adreçada al capítol.

⁵⁵ Carta de 20 de maig de 1777, inclosa al Tom II de les *Misceláneas* del Pare Lluís de Vilafranca, entre las pàgines 457 i 465, folis sense numerar. El cronista caputxí Joan Mestre Oliver, contemporani de Jovellanos, fou conegut per Lluís de Vilafranca (Vilafranca de Bonany, 1770-1847). És autor de les *Misceláneas históricas baleáricas*, formades per tretze volums. L'obra es troba a la Biblioteca del Marquès de Vivot (Palma).

⁵⁶ AMP. Llibre d'actes, 12 de gener de 1808. Declaracions de Ramon Villalonga.

⁵⁷ Sobre l'estil del Memorial, tant GÜNZBERG MOLL, Jordi. “Origen, desarrollo y extinción de un derecho histórico en Cataluña: el derecho de extranjería”. In: *Ius Fugit*, 15, (2007-2008), p. 197, com BONET I BALTA, Joan. *L'Església catalana de la Il·lustració a la*

massiva de funcionaris castellans, sinó la marginació que els mallorquins, valencians, catalans i aragonesos pateixen a l'hora d'obtenir càrrecs públics i beneficis eclesiàstics. L'estrangeria, tant civil com eclesiàstica, és un tema la polèmica del qual dura fins al segle XIX. El 1808 s'aboleix l'estrangeria eclesiàstica a Mallorca i, aquell mateix any, l'ajuntament de Barcelona sol·licita als representants de Castella que els càrrecs públics siguin ocupats per catalans⁵⁸, tot tenint present aquesta marginació.

Quan el 12 de gener de 1808 el ple de l'Ajuntament es reuneix, ho fa per tractar dos temes: primer, la conveniència o no de seguir amb l'estrangeria eclesiàstica; segon, debat sobre el nou pla d'instrucció pública per a la Universitat mallorquina que la Societat Econòmica presenta a petició de l'intendent. Hem de tenir present que la formació de capellans i alumnes universitaris en general es dicta des de l'Estat i per a aquest⁵⁹. El parer de la Societat Econòmica quant a l'abolició és "*que la extranjería que disfruta Mallorca en las piezas eclesiásticas es una traba para el adelantamiento de los estudios, pues corta las alas de la esperanza de cualquier mallorquín que se distingue por su talento y genio*"⁶⁰.

S'ha de dir que els regidors municipals s'oposen majoritàriament a les pretensions de l'Econòmica. Curiosament, entre els partidaris d'extingir l'estrangeria eclesiàstica hi consten els regidors Ramon Villalonga i Jeroni Alemany, delegats municipals en l'assumpte del nou pla d'instrucció universitària. S'hi posicionaran per motius patriòtics. Així ho exposa el regidor Alemany: "Con esto podríamos llamarnos verdaderos españoles. [...] es mi parecer que debe contarse entre los vicios de la Instrucción Pública el

Renaixença, *op. cit.* p. 80, coincideixen a destacar-ne la servitud, tot i que Bonet en retreu el darrer paràgraf pel fet que els redactors al·ludeixen al comportament cruent de Felip V en la Guerra de Successió. Segons aquest darrer, l'estil mesell seria més aviat una tàctica que no un sentiment.

⁵⁸ Cf. GÜNZBERG MOLL, Jordi. "Origen, desarrollo y extinción de un derecho histórico en Cataluña: el derecho de extranjería", p. 198. Aquest autor conclou que, tot i els esforços de Felip V, la veritable unificació política i administrativa es realitzarà al segle XIX, "con la aparición del fenómeno del constitucionalismo".

⁵⁹ Pel que fa a la formació universitària a Mallorca, cf. PLANAS ROSSELLÓ, Antonio. "Los planes de estudios y métodos de enseñanza. Adaptaciones y reformas (1692-1830)". In: PLANAS ROSSELLÓ, Antonio; RAMIS BARCELÓ, Rafael. *La Facultad de leyes y cánones de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca*. Madrid: Universidad Carlos III, (2011), pp. 41-72.

⁶⁰ AMP. Llibre d'actes, 12 de gener de 1808.

Privilegio de Extranjería”⁶¹. L’herència de Carles III i els efectes de la Reial Cèdula de 1768 són fer de l’àmbit docent la peça clau per a la difusió de la llei i de la llengua nacionals.

La Societat Econòmica d’Amics del País de Mallorca⁶², creada el 1778 com a alternativa reial a la suspesa Confraria de Sant Jordi, segueix les passes de les seves homòlogues instaurades amb els esquemes sociopolítics del Despotisme Il·lustrat. El ministre Campomanes, promotor i difusor de les Econòmiques, pensava que havien de ser escoles d’instrucció per al poble⁶³ i, per tant, instruments de castellanització. Els estatuts provisionals de la de Mallorca la defineixen amb aquestes paraules: “La Sociedad Económica de Amigos del País es un cuerpo patriótico que tiene por objeto promover la opulencia y felicidad del público en sus ramas de agricultura, industria y comercio”⁶⁴.

En qualitat de cos patriòtic, vetllarà per fer de l’educació model d’idees il·lustrades i fer-ho en la llengua de l’Estat. Seguint aquesta filosofia, el 1780, la Societat Mallorquina ja havia fundat dues escoles patriòtiques de primeres lletres, una a Sant Feliu i l’altra, al Sindicat; i el 1802 en crea una altra a la Llotja de Palma. Aquest mateix any, la Societat feia les pressions necessàries perquè els mestres de primeres lletres de l’illa fossin mestres titulats pel *Supremo Consejo de Castilla*. I el 30 d’octubre de 1807, la Societat proposa de clausurar les escoles de Cura i de Montis-sion de Porreres i convertir-les en escoles de primeres lletres, amb la intenció que “se proveyesen las plazas a maestros en sujetos idóneos”⁶⁵.

La institució il·lustrada vol elevar el nivell cultural dels mallorquins seguint les directrius de Carles III i dels bisbes del segle XVIII i, per tant, entre les seves

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Pel que fa a les activitats que portà a terme aquesta Societat, vegeu l’article de LLABRÉS, Juan. “La Real Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País y sus actividades (1778-1917)”. *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII. (1974), pp. 380-489.

⁶³ Pel que fa al paper de les Econòmiques en la penetració d’idees il·lustrades i llur difusió, vegeu ENCISO, Luis M. “Los cauces de penetración y difusión en la península: los viajeros y las sociedades económicas de amigos del país”. In: AA.VV. *La época de la ilustración: el Estado y la Cultura (1759-1808)*, Vol. I, (coord. Miquel Batllori). Barcelona: Espasa Calpe, 1987, pp. 4-56.

⁶⁴ Cf. SUREDA GARCIA, Bernat. *Els Il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius*, op. cit., p. 19.

⁶⁵ Cf. CALAFAT VILA, Rosa. *Sabotatge a la llengua catalana*, op. cit., p. 68.

tasques hi haurà la de fer complir la Reial Cèdula de 23 de juny de 1768 pel que fa a la universalització de l'espanyol. El 1797, la Societat d'Amics del País es proposa redactar un *Diccionario mallorquín-castellano* per tal de facilitar l'aprenentatge i l'ús del castellà⁶⁶. Aquesta mena de societats són usades pels alts funcionaris per vehicular-hi els nous projectes socials i culturals. El síndic personer de Mallorca, José Ruiz de la Torre, el 1789, seguint l'exemple de l'Econòmica Basca, proposa d'introduir a les escoles de Mallorca el càstig de fer passar un anell de mà en mà als nins que no fessin ús de l'idioma monàrquic⁶⁷.

En nom del progrés i de la felicitat es voldran deixar enrere les llengües i cultures que no gaudeixin del benefici del govern. És per això que l'argument de considerar allò propi i català com a obsolet, i allò emanat del Consejo com a progrés que hom ha d'adoptar, serà la constant de l'alt funcionariat que passa per Mallorca. L'esperit de la il·lustració pel que fa a la uniformització estatal i lingüística queda reflectit en *L'Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des Sciences des Arts et des Métiers* (1751-1765), en què Diderot defineix de corromputs els idiomes que no ho són de capital i de govern: "langage corrompu tel qu'il se parle presque dans toutes les provinces [...] On ne parle la langue que dans la capitale"⁶⁸; i en els informes de l'administració monàrquica⁶⁹. Els regidors de Palma proclius a l'extinció de l'estrangeria eclesiàstica veuran com un acte de llibertat i de millora econòmica i cultural l'homogeneïtzació amb Castella, tot seguint l'esma del segle i fidels a les pautes del ministre Campomanes als *Discursos*⁷⁰:

⁶⁶ Cf. MASSOT I MUNTANER, Josep. *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Barcelona: Curial, 1985, p. 45.

⁶⁷ Cf. SUREDA GARCIA, Bernat. *Els Il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius*, op. cit., p. 30.

⁶⁸ Cf. CERTEAU (de), Michel; JULIA, Dominique; REVEL, Jacques. *Una política de la llengua. La Révolution française et les patois*. París: Éditions Gallimard, 1975, p. 51.

⁶⁹ El fiscal Antonio Fernández de Córdoba contesta a la Universitat il·lenca i a l'Ajuntament, quan totes dues entitats s'aferren a la consuetud catalana per evitar portar a terme les pretensions de Castella, a propòsit del plet que la Universitat de Cervera interposa a la de Palma, que "el uso siempre será abuso, el estilo, exceso, la práctica, errónea, y la costumbre, corruptela, aunque su origen viciado venga desde el 31 diciembre de 1229, de la conquista de la isla por el Sr. D. Jaime I". Cf. CALAFAT VILA, Rosa. *Sabotatge a la llengua catalana*, op. cit., p. 51.

⁷⁰ Sobre què significa el *Discurso sobre el fomento de la industria popular* (1774) i el *Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento* (1775), cf. NEGRÍN, Olegario (1984): *Ilustración y Educación. La sociedad económica matritense*. Madrid: Editora Nacional, 1984, p. 18. El ministre Campomanes fou l'impulsor de les Societats Econòmiques d'Amics del País.

Antonio CORTIJO OCAÑA & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 5 (2017/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2017/ISSN 1676-5818

Dejando aparte cálculo y comparaciones, ¿Quién es el que duda en el día que para el adelanto de la agricultura, del comercio, de las ciencias y de todo lo que comprenden los hombres sea la comunicación el mayor medio para conseguirlo? El mayor estorbo es aislarse. ¿Y quién podrá negar que el privilegio se opone directamente a esta libertad? Es cosa evidente que el trabajo y el estudio deben tener un fin y un premio; y que cuanto mejor y más extendido este sea, tanto lo será la aplicación para conseguirlo. ¿Qué esperanza deben tener pues los mallorquines en sus estudios hallándose reducidos sus deseos al corto número de las pequeñas prebendas del país y desterrados de todos los demás? Toda exclusión es odiosa y me parece que si se me dijera que me está prohibido el ir a China o a Japón, sin que de esto se me siga perjuicio, pues ni tengo esperanza, ni deseos de ir jamás; no obstante lo tendría en cierto modo por una especie de destierro, porque se me quitaba la libertad que otros gozan⁷¹.

La incorporació als dictats borbònics implicarà, a parer d'aquestes mentalitats, dues coses: primera, el progrés i la formació amb tot el que ve de Madrid i sobretot l'aprenentatge de la llengua imperial, en un moment històric en què els vernacles passen a llengües nacionals decidides a foragitar, d'una vegada per totes, el llatí⁷²; i segona, la possibilitat de tenir accés a l'amplitud que dona la força d'un imperi:

En cuanto al privilegio, pudo llamarse tal en un tiempo que ni estaban reunidas las coronas de Aragón y Castilla [...]; ni estaban descubiertas las amélicas. Y así, castellanos y aragoneses no tenían el número infinito de prebendas de aquel nuevo mundo que casi todas se dan a los europeos; y sobre todo no se prohibía a los mallorquines su salida. Reunidas pero las dos coronas, descubiertas las amélicas y entrada a reinar la Casa de Austria, ya no fueron las órdenes en este asunto terminantes; y solo se ve la de S. M. D. Carlos I que fue general para que los extranjeros no viniesen a España a obtener prebendas. Posteriormente heredada la Casa de Borbón se abolieron enteramente los fueros de Aragón y con ellos el privilegio de extranjería. No obstante, quiso Mallorca consultar a S. M. D. Felipe V si comprendía también, supuesto los indultos pontificios, las dignidades y prebendas eclesiásticas de este país; a lo que respondió S. M.: mando que se conservase el privilegio. Pero previniendo que en lo sucesivo no pudiesen los mallorquines obtenerlas en los otros reinos. Seguramente que

⁷¹ AMP. Llibre d'actes, 12 de gener de 1808. Al·legacions en contra de l'estrangeria del regidor Jeroni Alemany.

⁷² Pel que fa a l'avenç de les llengües nacionals sobre el llatí al segle XVIII, vegeu ESPINO MARTÍN, Javier. "Enseñanza del latín e historia de las ideas, la Revolución de Port-royal y su repercusión en Francia y España durante el siglo XVIII". *In: Minerva*, 23, (2010), pp. 261-284.

hasta en el modo parece esto más bien castigo que privilegio. Así quedaron nuestros paisanos encerrados en su isla, después de haber logrado los demás españoles, a más del aumento de la reunión, el de las américas⁷³.

Aquests seran els arguments dels que es decanten per la supressió del dret, els quals, talment com al llarg de tot el segle XVIII havien manifestat els funcionaris reials, veuran la necessitat de mesclar la població illenca amb els forans. Cal dir que en tots els informes que s'elaboren per unificar costums i imposar les noves lleis, el cos funcional i els il·lustrats de la Societat Econòmica de Mallorca assenyalen com un entrebanc el fet que els illencs no tinguin costum de viatjar a llocs de Castella per així imitar-ne el relat: “Las religiones se hallan como los eclesiásticos seculares en igual caso pero lo más lastimoso es en las villas donde impera un idiotismo que le he visto en pocas partes del gran mundo que he corrido.[...] No salen ni conocen otro orbe que su isla”⁷⁴, dirà el 1777 l'intendent Bañuelos.

L'assimilació amb Castella es veurà com un fet patriòtic, beneficiós i universal. Els assimilacionistes adoptaran una actitud de menyspreu cap al territori illenc: “empezamos a recibirlo todo de Madrid, a considerarlo superior y por ende a imitarlo”⁷⁵, tal com assenyalava el cronista Miquel dels Sants Oliver. Aquests personatges entendran, seguint la doctrina il·lustrada, que la llibertat és expansió i la particularitat sols aïllament. Així ho expressa el regidor Josep Cotoner⁷⁶ en el seu al·legat a favor de la supressió:

Me confieso hijo de la Iglesia y me sujeto a su santa voluntad. Y sé que en lo que digo no pretendo impedirla, ni contravenir a sus deliberaciones, sino que expreso mi sentir; el cual es que como han variado las circunstancias debemos hacer presente a S.S. que ya no es interesante aquella gracia, a pesar de que algún tiempo pudo ser conducente y beneficiosa. Y lo voy a demostrar: [...] de

⁷³ AMP. Llibre d'actes, 1808, 12 de gener. Raonaments del regidor Jeroni Alemany a favor de la supressió.

⁷⁴ Document citat a SUREDA GARCIA, Bernat. *Els il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius*, op. cit., pp. 89-90.

⁷⁵ Citat a SANTIS (dels) OLIVER, Miquel. *Mallorca durante la primera revolución*, op. cit., p. 16.

⁷⁶ Tant Josep Cotoner com Ramon Villalonga formaren part de la Junta Suprema de Govern de Balears, formada el maig de 1808 pel capità general Miquel Vives i Feliu, a conseqüència de la declaració de la guerra del francès (1808-1814). Tots dos personatges pertanyien a la minoria il·lustrada illenca. El primer formava part de la noblesa i el segon era de professió liberal. Cf. FULLANA PUIGSERVER, Pere. *Mallorca durant el segle XIX (1808-1868)*. Palma: Edicions Documenta Balear, 1996, pp. 9-10.

modo que si supiéramos que intentase venir a la ocupación de nuestros curatos, tendrían de ser muy eminentes sus calidades para que la integridad de los reverendos obispos los prefiriese a los naturales de esta isla. Pero demos caso, y que por nuestra desgracia no fuera así, ¿debería privárenos de este recurso de adelantar y mejorar la sabiduría eclesiástica, don tan precioso cual ningún otro puede serlo en este mundo? ¿Debería llamarse privilegio una restricción que nos hiciese permanecer en tan perjudicial ignorancia? [...] Cuán lamentable es que seamos por tal extranjería de tan infeliz condición que no se tenga la libertad de acomodarse para vivir en el país de los dominios de S.M. que más nos acomode.

Ara bé, la veu majoritària de l'ajuntament de Palma, com en altres ocasions i fets⁷⁷, es mostra reticent a la idea de l'abolició, i ho fa contraposant dues consideracions al discurs de l'assimilació. Primera, qüestionant els guanys en prebendes i càrrecs eclesiàstics que representaria l'extinció de l'estrangeria; i segona, posant en dubte que l'assimilació repercutís en una millora en la formació del clergat: “Una si será útil a los mallorquines privarles del goce de exclusión de la rentas eclesiásticas de su país, poniéndolas en comunidad con los demás de España; otra, si de ello se puede esperar prudentemente mejoren los estudios en la isla”⁷⁸.

El 12 de gener de 1808⁷⁹, l'Ajuntament en ple, format per Mariano Cererols, regidor més antic i per tant assistent del corregidor “por hallarse este y su teniente ausente”; els regidors, Francesc Rossinyol, Jaume Pizà, el marquès del Reguer, Pere Orlandis, Josep Cotoner, Ramon Villalonga, Antoni Net, Mariano Conrado, Mariano Pujol, Antoni Ferrà i Jeroni Alemany; el síndic

⁷⁷ Cf. CALAFAT VILA, Rosa. *Llengua i repressió a la Mallorca del segle XVIII*. Universitat de les Illes Balears. Tesi doctoral parcialment inèdita, 1993, pp. 296-485.

⁷⁸ AMP. 12 de gener de 1808. Ple de l'ajuntament.

⁷⁹ Durant el període de la Guerra del francès, patí una crisi econòmica greu a causa de les despeses de la guerra. Ara bé, “entre el 1808 i el 1814, les illes Balears i les Pitiüses van ser dels pocs territoris metropolitans de la monarquia espanyola que no es van veure en cap moment ocupats per les tropes napoleòniques, ni convertits en escenari del conflicte armat que aquella ocupació va generar”, tal com expressa ROURA, Lluís. “La guerra del Francès a Mallorca”. In: *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Enciclopèdia Catalana. Internet, <http://www.enciclopedia.cat/EC-HP-0621801.xml?destination=node/583481> [consulta feta el maig de 2017]. Tot i aquest fet, no en quedà al marge. Les illes es convertiren en terra de refugi de la població catalana, uns 12.000 refugiats. Segons Roura, a l'article acabat de citar, parlar de 40.000 emigrants com fan les fonts tradicionals, tot referint-se a les dades que dóna el cronista Miquel dels Sants Oliver i que posteriorment la historiografia reproduïx, és desmesurat.

personer del públic, Esteve Bonet; el síndic de la part forana, Antoni Pons; i Gregori Bonet, fan constar el seu parer sobre l'estrangeria.

L'al·legat a favor de mantenir-lo és a càrrec, en qualitat de degà, de Francesc Rossinyol, i s'hi adhireixen el marquès del Reguer, Pere Orlandis, Jaume Pizà, Mariano Pujol, Antoni Net i Antoni Ferrà, i els síndics, Antoni Pons i Gregori Bonet. L'argumentari en contra l'elabora Josep Cotoner i li fan costat els regidors Ramon Villalonga i Jeroni Alemany, tots dos encarregats de fer el seguiment al pla d'instrucció pública. Per contra, Mariano Conrado és del parer d'ajornar la discussió i, per tant, la decisió: "El que vota comprende que siendo esto materia de tanta gravedad y consecuencia sería conveniente que se difiriese el profundizarla con mayores luces", cosa que sosté, en primera instància, el regidor Francesc Berard, tot i que al final del ple acaba adherint-se a la tesi assimilacionista.

Pel testimoni de Conrado, sabem que l'Ajuntament s'havia posicionat a favor d'aquest dret en altres ocasions: "La ciudad en distintas ocasiones y representaciones ha hecho los mayores esfuerzo para conservarle. La Real Sociedad acaba de informar contra el privilegio". Els arguments dels representants municipals a favor de mantenir-ne el dret s'estructuren al voltant de tres idees:

a) Que l'estrangeria permet no tenir competència externa i, per contra, no impedeix que alguns mallorquins puguin optar a esglésies d'Espanya⁸⁰;

b) Que, econòmicament i logísticament, l'illa hi perdria, si s'abolís el dret, atès el fet que els clergues que vinguessin de fora col·locarien els seus familiars abans que els autòctons, "cuyo hecho sería en grave perjuicio y total exclusión de los individuos de este país, que actualmente logran de este beneficio"⁸¹, en paraules d'Antoni Net. Aquest personatge, a propòsit de la festa de l'Estendard, i veient com des del poder n'havien desfigurat el caràcter català, manifesta, el 1811, conjuntament amb el regidor Pere Orlandis, "que no n'hi hagi ni ara ni mai per ser irrisòria"⁸²;

⁸⁰ AMP. 12 de gener de 1802. Raó exposada pel regidor Antoni Ferrà.

⁸¹ *Ibidem*. Les paraules són de l'argumentari del regidor Antoni Net.

⁸² Cf. CALAFAT VILA, Rosa. *Sabotatge a la llengua catalana, op. cit.*, p. 53. Pel que fa al mite del rei en Jaume en època moderna i contemporània, cf. QUINTANA TORRES, Antoni;

Antonio CORTIJO OCAÑA & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 5 (2017/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2017/ISSN 1676-5818

c) Que la força dels fets obliga a constatar la discriminació que els mallorquins, des de l'abolició de l'estrangeria civil, han rebut dels castellans. Aquests representants municipals demostren una extrema consciència sobre la pretensió última del poder reial pel que fa a la anihilació dels costums catalans.

Curiosament, i atenent a aquest punt, els partidaris de l'abolició no desmenteixen la tendència dels castellans a procurar pels seus i menystenir els locals, senzillament s'hi conformen per una raó superior com ara l'amor a la pàtria: “y también obsérvese que cuando estuviesen colocados los extranjeros, se serviría su Ilma. de gentes del país para sus familiares”⁸³, dirà l'abolicionista, Ramon Villalonga. Contràriament, els partidaris de l'estrangeria eclesiàstica, conscients de no poder garantir la primacia dels mallorquins en els càrrecs clericals i sabedors de la posició inferior que la llei civil castellana atorgà als autòctons després de la Nova Planta, se'n mostren temorosos: “aun cuando fuesen iguales las proporciones para optar entre los mallorquines y los demás españoles del continente tales analogías no pueden formarse por cuanto los términos de la comparación no son de una misma especie”⁸⁴.

L'experiència del que significà l'abolició de l'estrangeria civil per als catalans, tal com argumenta el síndic de la part forana, Antoni Pons, avala amb escreix la recança a la imposició castellana que tenen els defensors del dret:

En cuanto a los oficios seculares, ¿cuántos han obtenido los mallorquines en el continente de España en el espacio de noventa años? Solo tres alcaldías mayores i un contador. No han obtenido plazas en otras audiencias i consejos; empleos de hacienda y otros ramos; fuera del de secretario del rey por el de hacienda, que ni ahora ni entonces ha estado sujeto a leyes de extranjería. Veamos en los empleos de América, que tampoco se gobiernan por leyes de extranjería, cuántos han obtenido los mallorquines. Tres o cuatro canonjías. Y, ¿por qué tanta desproporción? Porque no son los mismos los medios, las proporciones y la probabilidad en esta parte. Llevan y llevarán siempre muchas ventajas los castellanos a los aragoneses y estos a los isleños, por motivos que todos conocen y es ocioso recoger en un voto⁸⁵.

CALAFAT VILA, Rosa. *La pervivència del mite del rei en Jaume*. Palma: Documenta balear, 1992.

⁸³ AMP. Llibre d'actes, 12 de gener de 1808. Argument del regidor Ramon Villalonga.

⁸⁴ *Ibidem*. Paraules del regidor Francesc Rossinyol.

⁸⁵ *Ibidem*. Informe del síndic de la part forana, Antoni Pons.

No ha d'estranyar, atesa la força dels fets, que el gruix dels regidors municipals convergissin a ressenyar el tracte discriminatori cap als mallorquins: “que el trato amistoso y familiar de los que habitan la isla con los empleados en el gobierno sea más escaso, cuyas causas han de producir casi siempre logren los mallorquines menos apoyo en las pretensiones que los de las otras provincias del reino. Para la prueba, queda la experiencia”⁸⁶.

De fet, els motius dels conservacionistes del dret són una mena de cronologia de la discriminació⁸⁷, que ens recorda les queixes exposades al citat Memorial de 1760:

Fundado pues en las reflexiones expresadas es mi voto que no conviene solicite el Ayuntamiento la abolición del privilegio de extranjería que disfruta Mallorca en las piezas eclesiásticas. Antes bien, que debe el Ayuntamiento hacer todos los recursos y representaciones que convengan para que aquel se conserve ileso en el caso que se intente destruir; por cuyo medio entiendo cumplir la obligación que me impuso el juramento que hice cuando se me posesionó de la plaza de regidor de esta ciudad, en que prometí defender los privilegios de la misma. Y al mismo tiempo, me persuado acreditar con tal conducta a mis paisanos, mis deseos de conservarles las ventajas de que les produce el mismo privilegio; separando de mi nombre, mientras viva y de su memoria después de mi muerte, la exaceración de los mallorquines por haber cooperado a privarles de los que entiendo les es de tanto privilegio⁸⁸.

d) Que l'abolició, tal com pretextava la Societat Mallorquina, no serviria per augmentar el nivell formatiu del clergat autòcton, ans al contrari. La competència externa perjudicaria els clergues mallorquins, d'escàs nivell econòmic, l'única oportunitat dels quals era la de fer servei en cases de nobles per seguir la formació universitària.

Llegase que aun cuando fuese igual la probabilidad de alcanzar prebendas, quitada la extranjería sería mucho menos la aplicación de los naturales de la isla

⁸⁶ *Ibidem*. Raons exposades per Francesc Rossinyol.

⁸⁷ Cf. PLANAS ROSSELLÓ, Antonio. “Los juristas mallorquines del siglo XVIII”. *In: Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, núm. 12, (2002), p. 46. Aquest estudiós atribueix les escasses oportunitats dels juristes mallorquins per promocionar fora de l'illa al fet que la Universitat de Palma fos de les dites menors i al caràcter poc viatjador dels illencs, tòpic, per cert, reiterat pels funcionaris de l'època. Tot i que aquestes raons puguin tenir el seu fonament, cal afegir-hi un tercer element, la discriminació del poder reial cap als catalans.

⁸⁸ AMP. 12 de gener de 1808. Argumentari de Francesc Rossinyol.

a tales estudios por la diferencia de los medios que deberían emplear para ello, los cuales siendo muy fáciles, cómodos y de poco costo en el actual estado de la extranjería, serían muy difícil, incómodos y de gran costo si esta se quitase. Lo cual se descubre muy claro si se atiende a que la mayor parte de los teólogos que concurren hoy en gran número y con mucho lucimiento a los concursos de curatos son gentes de escasa facultades y medios para sostenerse, siguiendo la carrera de los estudios, pero el poderlas adquirir en Palma sin tener que salir después de la isla. Para seguir la carrera de oposición les proporciona el que acomodándose ya por ayo (sic) en la casa de algún pudiente o ya en la de algún hacendado de quien su padre es mayora o arrendador, o por otros medios de buena industria, puedan los tales mantenerse y aplicarse logrando muchos el que finalmente se les emplee en servicio de la Iglesia en destinos eclesiásticos⁸⁹.

Precisament, que aquest cos es dedicàs a ensenyar els fills de casa bona era un dels costums que la reforma de l'ensenyament que duia a terme el govern volia eradicar. Tant el govern francès com l'espanyol partien del fet que millorar l'àmbit de l'educació, en mètode i personal qualificat, era beneficiós per a l'Estat i els seus ciutadans⁹⁰. La crítica al sistema de formació de l'illa, que es fonamenta, en part, en aquest clergat pobre que usa el magisteri com a recurs econòmic per seguir els seus estudis, queda reflectida a l'informe de José Ruiz de la Torre, síndic personer, de 1789: “Contentos los padres con abandonar sus tiernos hijos al mal cuidado de un capellán o pedagogo, quizás el más idiota y rústico, que en perjuicio de la labranza y aún la población se puso a estudiar un mal latín y graduó para asegurar la comida a poca costa en tales casas como es costumbre demasiado común en Mallorca⁹¹”.

La política reformadora de Carles III, emmarcada en plena modernitat pedagògica dels il·lustrats europeus, accentuà la seva activitat legisladora en matèria educativa⁹², cosa que afecta de ple la política escolar i, per tant, social,

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ Cf. RUÍZ, Julio. “Maestros y escuelas de Madrid en el Antiguo Régimen”. In: *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos III*, (2004), pp. 125.133. Aquest autor analitza les escoles i mestres d'ensenyament primari que hi hagué a Madrid entre 1561 i 1808. A les pàgines ressenyades il·lustra el comportament dels funcionaris de Carles III per canviar la fisonomia de les primeres lletres.

⁹¹ Document citat a SUREDA GARCIA, Bernat. *Els il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius, op. cit.*, pp. 102-110. S'hi inclou l'informe del síndic personer Ruiz de la Torre, del qual extreim el fragment, i la memòria anònima presentada a la Societat Econòmica Mallorquina sobre la importància de la creació del seminari de nobles.

⁹² Pel que fa a la renovació metodològica i els corrents filosòfics en la pedagogia de l'ensenyament, del racionalisme cartesià al criticisme kantian i a l'empirisme anglès, Cf.

illença. El 10 de gener de 1788, mitjançant Reial Cèdula, es comunica el *Plan de Gobierno y estudios formado por orden del Consejo para los Seminarios de Educación de la Nobleza y gentes acomodadas que se establezcan en las capitales de provincia*. A propòsit d'aquesta Reial Cèdula, José Ruíz de la Torre elabora l'informe esmentat amb la intenció de donar l'argumentari per crear un Seminari de Nobles a Mallorca. Tanmateix, la finalitat última de tota reforma borbònica serà la d'avançar en l'esperit de la Reial Cèdula de 23 de juny de 1768 i fer extensiu l'idioma de la nació.

ya creen que sus hijos saben lo que basta a uno que nació Caballero con tal que hayan aprendido a mal leer y peor pronunciar un poco de castellano, hacer su firma [...]. No esto solo, la economía y gobierno interior de sus casas y aún de sus haciendas está entregada a muchos de estos capellanes, hijos por lo regular de mayoresales o amas de leche de las mismas casas y llenos de parientes pobres⁹³.

e) Finalment, aquests regidors s'aferran a la diferència entre pobles i llengües per defensar allò que els és propi en tant que societat amb llengua i costums distintes a la de Castella:

Se dice también que habría aquí más instrucción pero en esto se equivocan, no es esto el medio de adelantar las letras sino de atrasar las esperanzas de nuestros paisanos, quitándoles los dos estímulos o resortes más poderosos: honor y premio. Yo prescindo de si en nuestro continente está la Literaria en el estado sublime que se figura; lo cierto es que jamás vendrá de allá lo mejor, sino los que no tengan arbitrio de colocarse en otra parte, y estos vendrían de paso y se mirarían aquí como peregrinos. Nada ganaría la instrucción, perdería mucho que un castellano obtenga el curato de otra villa, cuya lengua ignora, cuyas costumbres no conoce; que haya de confesar, predicar y ejercer los demás ministerios de su oficio⁹⁴.

Conclusions

La petició de la Societat Econòmica d'Amics del País d'abolir l'estrangeria eclesiàstica sota el fonament d'un pla d'instrucció pública per a millorar

MARTÍN SÁNCHEZ, Miquel A.; NEVADO FUENTES, Charo. "La enseñanza de lenguas extranjeras en los siglos XVI-XVIII. El caso del español". In: *Ogigia, revista electrónica de estudios hispánicos*, núm. 5, (2009), pp. 5-18.

⁹³ Document citat a SUREDA GARCIA, Bernat. *Els il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius, op. cit.*, p. 103.

⁹⁴ AMP. 12 de gener de 1808. Declaracions del síndic de la part forana, Antoni Pons.

l'ensenyament universitari i, per tant, la formació eclesiàstica en general, es produeix com una evolució legal i natural de la pèrdua constant de drets propis dels mallorquins, i com una extensió de la Reial Cèdula de 1768, la qual preceptua l'homogeneïtzació en llei i llengua a tot l'Estat.

El fet que el catecisme sigui llibre de text i instrument pastoral alhora fa que s'hi exerciti el control docent que les reials cèdules de Carles III estipulaven. Quan el bisbe Díaz de la Guerra entén que la predicació de la doctrina s'ha de fer en castellà, ho comprèn des del verb 'manar' civil del capítol VIII de la reial cèdula de 23 de juny de 1768 i no del 'recomanar', eclesiàstic. La confusió entre Estat i Església permet la penetració dins l'àmbit eclesiàstic dels dictàmens d'unificació. Que dos bisbes andalusos, des de Barcelona i Palma, coincidissin en aquesta interpretació del 'manar' més que del 'recomanar', així ho demostra. Els capellans i els mestres, els seminaristes i els alumnes universitaris seran un mateix cos adscrit al dictat monàrquic, el qual planifica la realització de la llei castellana dins la Corona Catalanoaragonesa.

Contràriament, a la minoria il·lustrada borbònica, els arguments que el gruix dels regidors de Palma donen a favor de mantenir l'estrangeria eclesiàstica a Mallorca giren entorn a la pèrdua global que per als territoris de la Corona Catalanoaragonesa significà la imposició dels Decrets de Nova Planta i la conseqüent assimilació amb Castella. La persistència a saber-se menystingut pel poder de Madrid i la constant referència a la diferència catalana, que no es vol perdre, són manifestacions d'una concepció general del fet català i d'un rebuig a l'anomenat progrés estatal.

El sector minoritari de l'abolició de l'estrangeria eclesiàstica sols pot al·legar el benefici intrínsec de l'homogeneïtzació, que es concretaria amb l'intangible 'amor a la pàtria' més que en guanys de reconeixement o d'igualtat entre castellans i catalans. La insistència dels abolicionistes a mesclar la població illenca amb els castellans s'emmarca dins l'estratègia de dissolució del fet propi.

Antonio CORTIJO OCAÑA & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 5 (2017/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2017/ISSN 1676-5818

Bibliografia

- AGUILAR PIÑAL, Francisco. "La política docente". In: *El Estado y la cultura (1759-1808)*. Volum I. (Coord. Miquel Batllori). Barcelona: Espasa Calpe, 1987, pp. 437- 484.
- AGUSTÍ I FARRENY, Alfred. *Llengua i Església a la Lleida del XVI al XVIII*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1995.
- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja. *Diccionari català-valencià-balear*. In: *Internet*, <http://dcvb.iec.cat/> (consultat, abril 2017).
- ÁLVAREZ-VALDÉS, Manuel. *La extranjería en la historia del derecho español*. Universidad de Oviedo, 1992.
- AMENGUAL BATLE, Josep. *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 1991.
- ARANGUREN, José Luis. *Moral y Sociedad. La moral española en el siglo XIX*. Madrid: Taurus Ediciones, 1982, p. 16.
- BONET I BALTA, Joan. *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
- CALAFAT VILA, Rosa. "Lenguaje común y simbología en el siglo XVIII: Mallorca en el episcopado de Juan Díaz de la Guerra (1772-1777)". In: *Estudios Románicos*, núm. 24, (2015), pp. 101-113. *Internet*: <http://revistas.um.es/estudiosromanicos/article/view/245341>.
- CALAFAT VILA, Rosa. *Llengua i repressió a la Mallorca del segle XVIII*. Universitat de les Illes Balears. Tesi doctoral parcialment inèdita, 1993.
- CALAFAT VILA, Rosa. *Sabotatge a la llengua catalana*. Palma: Lleonard Muntaner, 1999.
- CAMPABADAL I BERTRAN, Mireia. "El bisbe Climent i la cultura catalana setcentista". In: *Pedralbes*, núm. 26, (2006), pp. 105-120. *Internet*: <http://www.raco.cat/index.php/Pedralbes/article/view/122924>.
- CÁRCEL ORTÍ, Vicente. *Breve historia de la Iglesia en España*. Barcelona: Planeta, 2003.
- CERTEAU (de), Michel; JULIA, Dominique; REVEL, Jacques. *Une politique de la langue. La Révolution française et les patois*. París: Éditions Gallimard, 1975.
- EGIDO, Teófanos. "El regalismo y las relaciones Iglesia-Estado en el siglo XVIII". In: CÁRCEL ORTÍ, Vicente (dir.). *Breve historia de la Iglesia en España IV. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*. Madrid: Biblioteca de autores cristianos de la editorial católica, 1979, pp. 125-255.
- ENCISO, Luis M. "Los cauces de penetración y difusión en la península: los viajeros y las sociedades económicas de amigos del país". In: AA.VV., *La época de la ilustración: el Estado y la Cultura (1759-1808)*, Vol. I, (coord. Miquel Batllori). Barcelona: Espasa Calpe, 1987, pp. 4-56.
- ENGUITA, Mariano. "Sociedad y educación en el legado de la Ilustración: Crédito y débito". In: *Educación e Ilustración. Dos siglos de reformas en la enseñanza*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1988, pp.139-160.
- ESPINO MARTÍN, Javier. "Enseñanza del latín e historia de las ideas, la Revolución de Port-royal y su repercusión en Francia y España durante el siglo XVIII". In: *Minerva*, 23, (2010), pp. 261-284. *Internet*: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3359971>.

- FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, Carmen; ROSADO MARTÍN, Delia; MARÍN BARRIGUETE, Fermín. “La Sociedad del siglo XVIII a través del sermulario. Aproximación a su estudio”. In: *Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea*, núm. 4, (1983), pp. 35-57. Internet: <https://revistas.ucm.es/index.php/CHMC/article/viewFile/CHMC8383110035A/1236>.
- FERRANDO FRANCÉS, Antoni; NICOLÁS AMORÓS, Miquel. *Historia de la llengua catalana*. Barcelona: Editorial UOC, 2011.
- FULLANA PUIGSERVER, Pere. *Mallorca durant el segle XIX (1808-1868)*. Palma: Edicions Documenta Balear, 1996.
- GARCÍA PÉREZ, Francisco José; RAMIS BARCELÓ, Rafael. “Un conflicto universitario y los orígenes de la represión antiluliana del obispo Juan Díaz de la Guerra en el seminario de Mallorca”. In: *Studia historica. Historia moderna*, núm. 37, (2015), pp. 323-350.
- GÜNZBERG MOLL, Jordi. “Origen, desarrollo y extinción de un derecho histórico en Cataluña: el derecho de extranjería”. In: *Ius Fugit*, 15, (2007-2008), pp. 175-198. Internet: <http://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/29/26/09gunzberg.pdf>.
- LLABRÉS, Juan. “La Real Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País y sus actividades (1778-1917)”. In: *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII, (1974), pp. 380-489. Internet: http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/bsal/index/assoc/BSAL_196/8_1972_T.dir/BSAL_1968_1972_Tom_33.pdf.
- LÜDTKE, Jens (1989): “Acerca del carácter imperial de la política lingüística de Carlos III”. In: *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques: Miscelánea de homenaje para Germán Colón*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1989, pp. 267-274.
- MARTÍN HERNÁNDEZ, Francisco. “La formación del clero en los siglos XVII y XVIII”. In: GARCÍA-VILLOSLADA, Ricardo. *Historia de la Iglesia en España. IV La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*. Madrid: Biblioteca de autores cristianos de la editorial catòlica, 1979, pp. 524-585.
- MARTÍN SÁNCHEZ, Miquel A.; NEVADO FUENTES, Charo. “La enseñanza de lenguas extranjeras en los siglos XVI-XVIII. El caso del español”. In: *Oggia, revista electrònica de estudios hispànics*, núm. 5, (2009), pp. 5-18. Internet: <file:///C:/Users/uib/Downloads/Dialnet-LaEnsenanzaDeLenguasExtranjerasEnLosSiglosXVIXVIII-2800813.pdf>.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Els mallorquins i la llengua autòctona*. Barcelona: Curial, 1985.
- MELIÀ, Josep. *Informe sobre la llengua catalana*. Madrid: Editorial Magisterio Espanyol, 1976.
- MESTRE SANCHIS, Antonio. “Religión y cultura en el siglo XVIII español”. In: CÁRCEL ORTÍ, Vicente (dir.). *Breve historia de la Iglesia en España IV. La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*. Madrid: Biblioteca de autores cristianos de la editorial catòlica, 1979, pp. 586-745.
- MOLAS RIBALTA, Pedro. “Las Audiencias Borbónicas en la Corona de Aragón”. In: *Historia Social de la Administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. Barcelona: CSIC, 1980, pp. 117-164.
- MONTOYA ABAT, Brauli. “Aproximació a la cronologia de la introducció del francès com a llengua vernacle a la Catalunya del Nord (segles XIX-XX)”. In: *Llengua, Societat i*

Antonio CORTIJO OCAÑA & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 5 (2017/1)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2017/ISSN 1676-5818

- Comunicació*, núm. 12, (2014), pp. 34-42. *Internet*:
<http://revistes.ub.edu/index.php/LSC/article/view/10044>.
- NEGRÍN FAJARDO, Olegario (1984): *Ilustración y Educación. La sociedad económica matritense*. Madrid: Editora Nacional, 1984.
- PLANAS ROSSELLÓ, Antonio. “Los juristas mallorquines del siglo XVIII”. In: *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, núm. 12, (2002), pp. 37-97. *Internet*: [file:///C:/Users/uib/Downloads/Dialnet-LosJuristasMallorquinesDelSigloXVIII-2671099%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/uib/Downloads/Dialnet-LosJuristasMallorquinesDelSigloXVIII-2671099%20(1).pdf).
- PLANAS ROSSELLÓ, Antonio. “Los planes de estudios y métodos de enseñanza. Adaptaciones y reformas (1692-1830)”. In: PLANAS ROSSELLÓ, Antonio; RAMIS BARCELÓ, Rafael. *La Facultad de leyes y cánones de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca*. Madrid: Universidad Carlos III, 2011, pp. 41-72. *Internet*: <https://doi.org/10.4067/s0716-54552011000100046>.
- PUELLES BENÍTEZ, Manuel. *Educación e ideología en la España contemporánea*. Barcelona: Tecnos, 2002.
- QUINTANA TORRES, Antoni; CALAFAT VILA, Rosa. *La pervivència del mite del rei en Jaume*. Palma: Documenta balear, 1992.
- RAFANELL VALL-LLOSERA, August. *La llengua silenciada*. Barcelona: Empúries, 1999.
- ROURA, Lluís. “La guerra del Francès a Mallorca”. In: *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. In: *Enciclopèdia Catalana* (consultat, maig 2017). *Internet*: <http://www.enciclopedia.cat/EC-HP0621801.xml?destination=node/583481>.
- RUIZ, Julio. “Maestros y escuelas de Madrid en el Antiguo Régimen”. In: *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos* III, (2004), pp. 113-135. *Internet*: <http://revistas.ucm.es/index.php/CHMO/article/view/CHMO0404220113A/22236>.
- SANTS (dels) OLIVER, Miquel. *Mallorca durante la primera revolución*. (Primera edició, 1901); Palma: Lluís Ripoll, Editor, 1982.
- SUREDA GARCIA, Bernat. *Els Il·lustrats mallorquins i els seus projectes educatius*. Palma: Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Govern Balear, 1989.
- XAMENA, Pere; RIERA, Francesc. *Història de l'església a Mallorca*. Palma: Editorial Moll, 1986.